

Mr. sc. Nikola Vojnović

Asistent

Sveučilište Jurja Dobrile

E-mail: nvojnov@unipu.hr

OBILJEŽJA ŽIVOTNOGA CIKLUSA ODABRANIH TURISTIČKIH DESTINACIJA ISTARSKOGA PRIOBALJA

UDK / UDC: 338.48-44(497.571)

JEL klasifikacija / JEL classification: L83

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 16. srpnja 2012. / July 16, 2012

Prihvaćeno za tisak / Accepted for publishing: 27. studenog 2012. / November 27, 2012

Sažetak

Rad istražuje obilježja životnoga ciklusa turističkih destinacija Poreč, Pula, Rovinj i Umag. Cilj ovoga istraživanja bio je odrediti i ocijeniti sadašnju etapu u životnim ciklusima ovih turističkih destinacija i usporediti ih s prethodnom etapom ekspanzije. Analizom dosadašnjih istraživanja o životnim ciklusima, te usporedbom i analizom statističkih pokazatelja turističkoga prometa za dva razdoblja (1981.-1990. i 2001.-2010.) koristeći se regionalnim faktorom (Rfa) nedvojbeno je utvrđeno da se sve četiri destinacije nalaze u etapi stagnacije. Ove destinacije odudaraju od tipičnog obrasca stagnacije jer nije premašen kapacitet nosivosti atrakcijske osnove i smještajnih objekata. Kao najvažniji uzročnici stagnacije označeni su vanjski faktori i to jačanje konkurentskih destinacija u neposrednoj okolici te neuspjeh u promociji destinacije koji je rezultirao gubitkom dijela tržišta, a kao unutarnji faktor djelomično propadanje atrakcijske osnove i smještajnih objekata. Daljnjom analizom koristeći se metodom terenskog istraživanja i intervjuiranja utvrđeni su procesi reafirmacije turističke ponude odabranih destinacija što upućuje na obnovu, kao sljedeću etapu u životnim ciklusima.

Ključne riječi: turistička destinacija, Poreč, Pula, Rovinj, Umag, životni ciklus, stagnacija

UVOD

Istarska županija je prema broju turista i noćenja vodeća u Republici Hrvatskoj. Intenzivna turistifikacija, temeljena na povoljnom geografskom položaju u odnosu na emitivna turistička tržišta, atraktivnoj prirodnoj osnovi za razvoj kupališnog i drugih oblika priobalnog turizma, te antropogenim turističkim atrakcijama, započela je u šezdesetim godinama prošloga stoljeća na prostoru zapadnog, južnog i manjim dijelom istočnog istarskog priobalja. Među spomenutim turističkim područjima najveću ekspanziju ostvarile su destinacije na zapadnoj istarskoj obali, a zbog značaja Pule koja se usporedno afirmirala kao destinacija kulturnog i kupališnog turizma, sličan razvoj doživjela je i južna Istra.

Vrhunac turističkoga razvoja u destinacijama na zapadnoj i južnoj istarskoj obali zbio se od 1985. do 1990. godine, kada je na ovom području registriran najveći broj postelja, prihvaćeno najviše turista i ostvareno najviše noćenja. Premda se razdoblje u povijesti hrvatskog turizma od 1975. do 1991. godine, prepoznaje i imenuje kao razdoblje „Novih znakova krize“ (Vukonić, 2005) ipak je u to doba zabilježen najintenzivniji razvoj i postignuti najveći rezultati u broju turista i noćenja (Bilen, 2006). U razdoblju Domovinskog rata i poslijeratne obnove znatno se usporio, a u nekim primorskim destinacijama Hrvatske potpuno zaustavio turistički razvoj (Pepeonik, 1996). Premda rat na istarskom priobalju nije donio znatna ljudska stradanja i materijalna razaranja turističkih objekata i infrastrukture, značajno je usporen dotadašnji intenzivan razvoj turizma.

Ponovni uzlet hrvatskoga turizma započeo je početkom novoga tisućljeća kada se istarske obalne destinacije, u bitno drukčijim okolnostima od onih prije Domovinskog rata, uključuju i afirmiraju na domaćem i međunarodnom turističkom tržištu.¹ Usporedbom ostvarenoga turističkog prometa nakon 2001. godine s onim od 1981. do 1990. uočeno je da vodeće istarske obalne destinacije nisu ni približno dostigle razinu turističkih posjeta i noćenja koje su imale u prijeratnom razdoblju. Promjene koje su zahvatile turizam istarskoga priobalja u posljednjih deset godina nedvojbeno su utjecale na stvaranje i oblikovanje nove etape u životnim ciklusima turističkih destinacija, što je predmet ovoga istraživanja.

¹ Prestanak ratnih djelovanja na teritoriju Republike Hrvatske nije označio naglo oživljavanje turističkih aktivnosti, jer se u to doba nameću drugi društveni i gospodarski prioriteti, a krizna događanja u neposrednom hrvatskom susjedstvu (ratna zbivanja na Kosovu i Srbiji 1999. godine) dodatno su usporila oporavak turizma. Zato se za stvarni početak obnove i jačanja turizma na hrvatskoj obali može uzeti 2001. godina.

CILJ, HIPOTEZE, METODOLOŠKI OKVIR I DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

Cilj ovoga rada je određivanje i kvalitativna ocjena sadašnje etape u životnim ciklusima odabranih istarskih turističkih destinacija Poreč, Pula, Rovinj i Umag i usporedba s prethodnom etapom ekspanzije.

Za ostvarivanje ovoga cilja u radu se ispituju dvije postavljene hipoteze koje glase:

- a) Vodeće istarske turističke destinacije nalaze se u stagnacijskoj etapi životnog ciklusa, kao posljedica izmijenjenih društveno-gospodarskih i političkih okolnosti u odnosu na etapu razvoja 1981.-1990.
- b) Stagnacijsku etapu u životnim ciklusima istarskih destinacija uzrokovali su atipični čimbenici, jer kapacitet nosivosti atrakcijske osnove i smještajnih objekata nije premašen.

Prostorni okvir rada čine četiri istarske obalne destinacije: Poreč, Pula, Rovinj i Umag. Kriteriji za njihov odabir su ostvareni broj turista i noćenja u razdoblju 1986.-1990. prema kojemu su ove četiri destinacije bile vodeće u Istri. Pojmovi Istra i istarsko priobalje odnose se na današnji prostor Istarske županije i njezinoga priobalja. Istarsku županiju je do 1992. činilo sedam općina koje su promjenom upravno-teritorijalnog ustroja i naknadnim višestrukum preinakama podijeljene na 41 općinu i grad. Odabrane destinacije centralna su naselja i središta istoimenih upravnih gradova.²

Pri usporedbi turističkih pokazatelja ove su destinacije svedene na današnji prostorni obuhvat pripadajućih upravnih gradova. Promjene upravno-teritorijalnog ustroja nisu se odrazile na prostorni okvir istraživanja, jer je službena statistika iskazivala pokazatelje turističkoga prometa na prostornoj razini naselja koja imaju smještajne kapacitete, što je omogućilo usporedbu turističkoga prometa u oba razdoblja.

U testiranju hipoteza koristile su se različite metode ovisno o fazama istraživanja. U prvoj fazi istraživanja koristila se metoda prikupljanja i analiziranja dosada publicirane domaće i strane znanstvene i stručne literature korelativnih znanosti o razvoju turističkih destinacija, odnosno etapama u životnom ciklusu. Usporedno se u ovoj fazi koristila metoda prikupljanja sekundarnih podataka i to pokazatelja o broju postelja, turista i noćenja Republičkog zavoda za statistiku za razdoblje od 1981. do 1990. godine, odnosno Državnog zavoda za statistiku za razdoblje od 2001. do 2010. Pokazatelji o strukturi turista prema državi porijekla prikupljeni su od Turističke zajednice Istarske županije za 2009. godinu. Ukupan broj turista analizirao se pomoću regionalnog faktora (Rfa) koji ukazuje na prostornu promjenu u turizmu za

² Upravni grad Poreč uz istoimeno naselje u svojoj okolici ima još 59 naselja najvećim dijelom smještenih u obalnom zaleđu, upravni gradovi Pula i Rovinj imaju po dva naselja, dok se na teritoriju upravnog grada Umaga nalaze ukupno 24 naselja.

odabrane destinacije u određenom vremenskom razdoblju na način da se stavlja u odnos manja i veća cjelina. Izračunava se po formuli:

$$Rfa = \frac{Z_2:Z_1}{Q_2:Q_1}$$

gdje je Z_2 broj turista u manjoj cjelini u novijoj godini, Z_1 broj turista u manjoj cjelini u prijašnjoj godini, Q_2 broj turista u većoj cjelini u novijoj godini, a Q_1 broj turista u većoj cjelini u prijašnjoj godini. Za manje cjeline odabrane su destinacije Poreč, Pula, Rovinj i Umag koje se uspoređuju s Istarskom županijom kao većom cjelinom. Na taj je način uspoređen broj turista u 1989. i 2009. godini, a dobivene vrijednosti ukazuju na razvojnu dinamiku turizma pojedinih destinacija. Nedostatak ovih pokazatelja koji su u dosadašnjim domaćim ekonomsko-geografskim istraživanjima uočili Feletar (1984) i Glamuzina (2011) nije utjecao na istraživanje odabranih istarskih destinacija. Naime, prema ovim autorima, ako bi u prijašnjoj godini (1989) broj turista bio vrlo nizak to bi u konačnici moglo dati iskrivljene rezultate i umanjiti vrijednost ovoga pokazatelja. Međutim, navedene destinacije su u 1989. godini bile vodeće po broju turista u istarskom priobalju pa spomenuti nedostatak ne utječe na konačne rezultate. Ipak, u završnoj fazi istraživanja koristila se metoda promatranja koja je obuhvatila terensko istraživanje destinacija Poreč, Pula, Rovinj i Umag, uključujući metodu terenskog kartiranja, video i fotografskog snimanja te da bi se izbjegle nedoumice u tumačenju određenih pojava i procesa te pojasnili statistički pokazatelji o broju postelja, turista i noćenja provedena je metoda intervjuiranja službenih osoba lokalnih turističkih zajednica polustrukturiranim, problemski usmjerenim intervjui. Premda izvan zadanog znanstveno-istraživačkog metodološkog okvira, istraživanje je nadopunjeno neformalnim promatranjem kao rezultat višegodišnjeg poznavanja prostora.

Nakon objavljivanja pionirskog rada Richarda Butlera *The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources* (Butler, 1980, prema Butler, 2006). provedena su brojna istraživanja životnog ciklusa turističkih destinacija. Isti autor naknadno je dorađivao i revalorizirao vlastitu koncepciju (Butler, 1993, 1997, 2004). O brojnosti istraživanja o životnom ciklusu raspravljao je Lagiewski (2006) koji je u razdoblju od 1980.-2002. izdvojio pedesetak različitih radova s ovom tematikom. Za potrebe ovoga rada ključan je pregled onih istraživanja koji su geografski ili razvojno slični istarskom priobalju, a poseban značaj među njima imaju ona koja razmatraju stagnacijsku i post-stagnacijsku etapu u životnom ciklusu destinacije (Priestley i Mundet, 1998; Knowles i Curtis, 1999; Aguiló i dr., 2005), životni ciklus destinacija s kulturnom baštinom (Russo, 2002, 2006; Malcolm-Davies, 2006) te etapu obnove (Cooper, 2006). Također su utjecajni radovi o propadanju i modelima obnove obalnih destinacija na primjerima Ujedinjenog Kraljevstva (Agarwal, 1997, 2002; Gale, 2005), Izraela (Cohen-Hatab i Shoval, 2004), Krete (Andriotis, 2005), Zlatne obale Australije (Faulkner i Tideswell, 2006) i Atlantic Citya (Stansfield, 2006).

Hrvatski prostor karakterizira manje istraživanja, a značajni su radovi o pojmu, razvoju i koncepciji turističke destinacije (Hitrec, 1995, Vukonić, 1995, Mikačić, 2005), o obnovi turizma na istočnoj obali Jadrana nakon ratnih sukoba (Hall, 2003), prostornim promjenama općine Dobrinj pod utjecajem turizma (Opačić, 2002), razvoju i modificiranju modela životnoga ciklusa na primjeru Opatije (Blažević, 1976; Ćorak, 2006) i implementaciji mjera održivoga turizma u poboljšanju kvalitete destinacije Crikvenica (Logar, 2010). Turistički razvoj i obilježja istarskih obalnih destinacija posebno su istraživani u nekoliko radova. Porečko priobalje istraženo je s aspekta utjecaja geografskih obilježja na turizam (Perkovac, 1993) i izgrađenost obale (Hrvatina, 2006). Poseban osvrt na odnos masovnoga turizma u doba najveće ekspanzije i lokalnoga stanovništva dala je Orlić (2007) na primjeru Poreča i okolice. Razvoj i utjecaj turizma na transformaciju Rovinja istražio je Bertić, (1977), dok je odnos turizma i krajolika na primjeru Crvenog otoka analizirala Jurković (1995). Etape razvoja Pule, uključujući značaj turizma u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata istražio je Blažević (1977), dok je prostorno i gospodarsko suglasje turizma i industrije istraženo na primjeru Pule (Vojnović, 2002) i Umaga (Feletar i dr., 1994).

RAZVOJ I OBILJEŽJA TURISTIČKIH DESTINACIJA POREČ, PULA, ROVINJ I UMAG

Turistička destinacija je mjesto, regija ili zemlja intenzivnog okupljanja turista zbog različitih koristi koje im ona pruža, a mora biti dovoljna privlačna i opremljena za prihvata i boravak turista (Mikačić, 2005). Podjela i izdvajanje destinacija s obzirom na strukturu turističkoga proizvoda na tradicionalne i nove za Poreč, Pulu, Rovinj i Umag ne može se u potpunosti primijeniti jer se u razvoju ovih destinacija zapažaju elementi obje vrste.

Potkraj razdoblja intenzivne turistifikacije, 1989. godine Poreč, Pula, Rovinj i Umag nalazili su se među pet vodećih hrvatskih turističkih destinacija po broju ostvarenih noćenja. Jedina destinacija na toj listi izvan prostora Istre bila je Dubrovnik. Ovakvi rezultati turističkoga prometa ostvareni su kao posljedica dugotrajnoga razvoja turizma od 19. stoljeća, koji je prekidano samo ratnim zbivanjima.

Začeci turizma u ove četiri destinacije, izuzmu li se antički praturistički oblici korištenja vila u rekreativne svrhe na području porečkog i pulskog agera, javljaju se sredinom 19. stoljeća. Za početke turizma u Poreču i Puli uzima se 1845. godina kada je povjesničar Pietro Kandler u Trstu tiskao prve turističke vodiče ova dva grada u kojima je opisao kulturno-povijesne spomenike. Izdavanje ovih vodiča potaknuto je uspostavljanjem parobrodarske linije duž istarske obale. Do kraja 19. stoljeća u sve četiri destinacije otvorena su kupališta i hotelski smještajni kapaciteti (Blažević, 1987). Razdoblje talijanske vlasti između dva svjetska rata, unatoč proklamiranim ciljevima, te pojedinačnim pokušajima i inicijativama, označeno je kao stagnacijsko u pogledu turističkoga razvoja. U to

je doba jedina iznimka među istarskim i kvarnerskim destinacijama pod talijanskom vlašću bila Umag u kojem je 1925. godine osnovano Društvo za gradnju hotela i morskih kupališta što je potaklo skroman razvoj kao temelj ekspanzije u godinama nakon Drugog svjetskog rata. Ta se ekspanzija nije temeljila na resursnoj osnovi koju je gradila i održavala austrijska i talijanska vlast, već je izrazitom rastu turističkoga prometa u razdoblju 1965.-1981. na istarskom priobalju prethodila ograničena ekonomska i politička liberalizacija i prepoznavanje turizma kao važne gospodarske grane u tadašnjoj Jugoslaviji. Sve je to potaknulo intenzivnu izgradnju turističkih i infrastrukturnih objekata u porečkom, rovinjskom i umaškom priobalju (Blažević, 1984). S malim vremenskim odmakom od ostale tri destinacije, započela je i intenzivna turistifikacija priobalja Pule gdje je turizam zbog vojnopomorske i industrijske funkcije grada do tada bio marginalna pojava u društveno-gospodarskom razvoju grada.

Sve četiri vodeće turističke destinacije Istre zasnivaju svoj turistički razvoj na dvije skupine atrakcija u komplementarnom odnosu. U prvu skupinu spadaju prirodne atrakcije koju čine obalni reljef, more, klima i vegetacija. Ukupna duljina obale ove četiri destinacije uključujući i pripadajuće otoke iznosi 216,2 kilometara (Zavod za prostorno uređenje Istarske županije, 2010) što je 40% obale Istarske županije. Izdvojeno po destinacijama Pula ima najdulju obalu (88,8 km), slijedi Rovinj (56,9 km), Umag (41,7 km) i Poreč (28,8 km). Posebna turistička pogodnost obale je njezina pristupačnost i mali nagibi padina. More u sjevernom dijelu Jadrana svojim toplinskim obilježjima omogućava kupanje i sličnu priobalnu rekreaciju od početka lipnja do kraja rujna³ kada prosječna temperatura vode iznosi više od 18°C (Bićanić i Baković, 2000). Prostor istarskoga priobalja ima umjereno toplu vlažnu klimu s vrućim ljetima⁴ bez izrazitih temperaturnih odstupanja i ekstrema koji bi poremetili ili ograničavali turističku valorizaciju. Krajobraznu atraktivnost ovih destinacija povećava isprepletenost prirodne eumediteranske i submediteranske, te kultivirane vegetacije u priobalju i neposrednom zaleđu. Navedene atrakcije osnova su za razvoj ljetnog, odmorišnog turizma, u kojem su najvažnije aktivnosti turista vezane uz obalnu zonu i more. Skupina prirodnih atrakcija karakteristična je za rubne dijelove i bližu okolicu Poreča, Pule, Rovinja i Umaga.

Drugu skupinu atrakcija čine registrirani i preventivno registrirani nepokretni kulturno-povijesni spomenici iz pretpovijesnog, antičkog, srednjovjekovnog i novovjekovnog razdoblja, kulturne ustanove te manifestacije. Ove atrakcije najvećim su dijelom smještene u povijesnim jezgrama Poreča, Pule, Rovinja i Umaga, koje su i danas najvitalniji dijelovi ovih gradova. Ukupno se na prostoru četiri destinacije nalazi 75 kulturno-povijesnih spomenika (četvrtina svih

³ Riječ je o prosječnom trajanju kupališne sezone na temelju srednjih mjesečnih vrijednosti temperature zraka i mora. Tijekom razdoblja mjerenja bilo je sezona koje su trajale do pet mjeseci.

⁴ U hrvatskoj se turističkoj publicistici, a počesto i u stručnoj i znanstvenoj literaturi, cijelo priobalje Hrvatske povezuje sa sredozemnim tipom klime (tip Cs). Međutim, prema opće prihvaćenoj i najčešće korištenoj klimatskoj regionalizaciji, onoj W. Köppena, za standardno razdoblje 1961.-1990. istarsko priobalje ima podtip umjereno tople vlažne klime s vrućim ljetom (podtip Cfa) (Filipčić, 1998.)

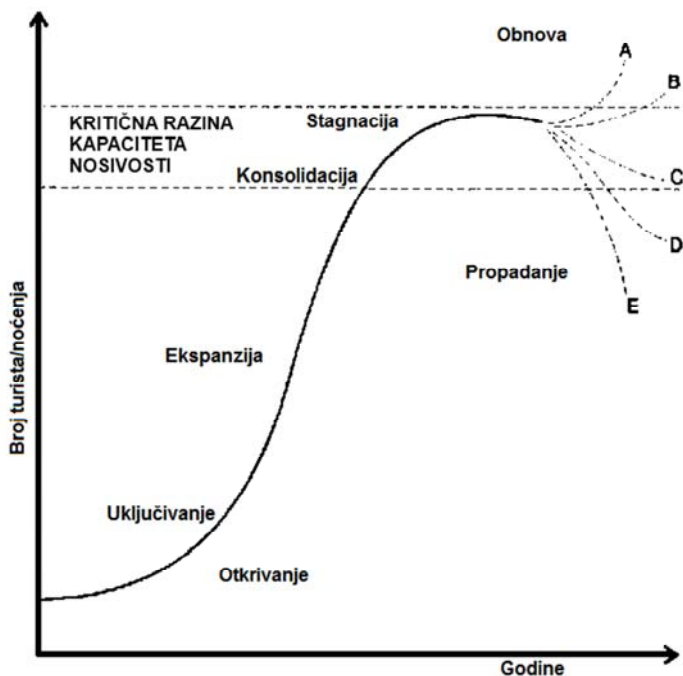
registriranih spomenika u Istri), od čega je u Puli 32, Umagu 20, Rovinju 13 i Poreču 10 (Konzervatorski odjel u Puli, 2010). Među njima međunarodno prepoznatu vrijednost imaju kompleks Eufrazijeve bazilike u Poreču uvršten na listu svjetske baštine UNESCO-a 1997. godine, te četiri pulska spomenika iz rimskoga razdoblja koji su klasificirani kao kulturna baština od nacionalnog značaja. Navedena skupina antropogenih atrakcija pretpostavka je razvoja kulturnog i manifestacijskog turizma, za što postoje uporišta u strategijama razvoja hrvatskog turizma.⁵

REZULTATI I RASPRAVA

Zahvaljujući povoljnom turističko-geografskom položaju, u odnosu na obližnja emitivna tržišta, te relativno dobrim prometnim vezama i atrakcijskoj osnovi uz značajno povećanje smještajnih kapaciteta, sve četiri destinacije su nakon višedesetljetnih etapa otkrivanja i uključivanja u razdoblju 1981.-1990. ušli u etapu ekspanzije⁶ i konsolidacije u životnom ciklusu. Prema hipotetičkoj evoluciji turističke destinacije (Slika 1.) koju je koncipirao Butler (1980, prema 2006) etape ekspanzije i konsolidacije slijede nakon etapa otkrivanja i uključivanja. U slučaju Poreča, Rovinja i Umaga prijelaz iz početnih etapa u životnom ciklusu u ekspanziju tekao je znatno brže nego u Puli u kojoj je, ponajprije zbog vojnopomorske funkcije grada, etapa otkrivanja i uključivanja trajala puno duže. Upravo iz tih razloga vrhunac etape ekspanzije koji je obilježen dotada najvećim brojem noćenja, izdvaja Pulu od ostale tri destinacije.

⁵ U *Strategiji razvoja hrvatskog turizma do 2010.* u 4. poglavlju Hrvatski turistički potencijal stoji: „Neke kulturne znamenitosti koje imaju međunarodno priznanje, tek su djelomično iskorištene kao jedinstvene prodajne vrijednosti („Unique Selling Points“), kao npr. Dubrovnik (stari grad), Pula (Arena), Split (Dioklecijanova palača). Oni hrvatskoj turističkoj ponudi daju identitet po kojem se razlikuje od ostalih sredozemnih konkurenata“ (Ministarstvo turizma, 2003, 9).

⁶ Etape životnog ciklusa destinacije doslovce prevedene s engleskog na hrvatski jezik mogu izgubiti pojmovni i logički smisao. Zbog tih se razloga etapa izrazitog turističkog rasta ne prevodi kao razvoj (engl. *development*) već kao ekspanzija. Slično tome etapa ponovnog oživljavanja ne prevodi se kao pomlađivanje (eng.. *rejuvenation*) već obnova.

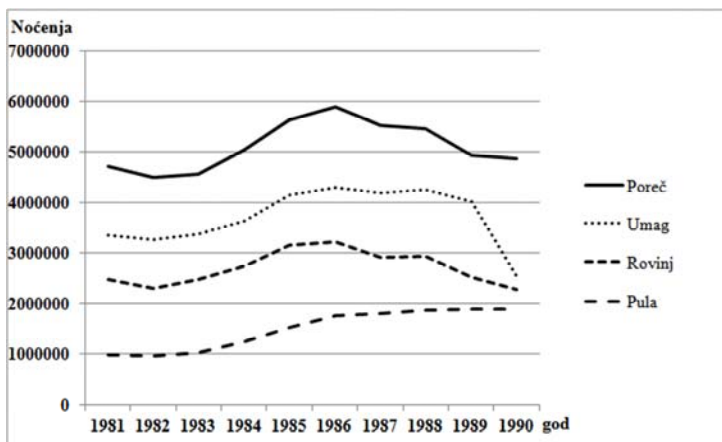

Izvor: Prema Butler (2006) preveo i prilagodio autor

Slika 1. Životni ciklus destinacije

Poreč, Rovinj i Umag vrhunac etape ekspanzije dosežu 1986., a Pula tek tri godine kasnije (Slika 2.). Naime, zbog specifičnoga prostornog i društveno-gospodarskog razvoja Pule koji je, uz vojnu, bio obilježen industrijskom funkcijom grada, značajnija izgradnja smještajnih objekata započinje tek sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, a završava 1987. godine. Novi znakovi krize kako Vukonić (2005.) naziva razdoblje u povijesti hrvatskoga turizma koje prethodi dokidanju socijalističkog društveno-političkog i gospodarskog sustava te raspadu Jugoslavije, vrlo se jasno prepoznaju u Poreču, Rovinju i Umagu. U te tri destinacije ukupan je broj noćenja nakon vrhunca 1986. godine počeo primjetno opadati. Pula je u tim nagovještajima stagnacije izuzetak zbog spomenute kasnije izgradnje smještajnih kapaciteta, ali i udjela i utjecaja domaćih turista. Udjel turista s prostora tadašnje države u Puli je 1989. godine iznosio 55%, a ostvarili su gotovo polovicu noćenja. Iste godine u Rovinju i Poreču je ova skupina turista ostvarivala manje od petine ukupnih noćenja, dok je Umagu zbog tamošnjih radničkih i dječjih odmarališta, najvećim dijelom u vlasništvu slovenskih poduzeća, udjel domaćih noćenja dosežao 40% (Republički zavod za statistiku, 1990). Svakako su domaći turisti, za razliku od stranih, bili bolje upoznati s rastućom političkom krizom, pa nisu izbjegavali istarske destinacije, što je utjecalo na rast i održavanje broja noćenja u Puli do 1990. Konačno, ostaje na

razini neznanstvenih nagađanja i špekulacija u koju bi etapu ušle ove destinacije da se nisu dogodili spomenuti povijesni događaji ili da su intenzitet i obilježja tih zbivanja bili bez utjecaja na dolazak stranih turista.

Izvor: Podaci o ukupnom broju noćenja, Republički zavod za statistiku 1982.-1991.

Slika 2. Kretanje ukupnog broja noćenja 1981.-1990. u Poreču, Puli, Rovinju i Umagu

Usporedbom dvije karakteristične godine, 1989. i 2009. uočava se da je u svim destinacijama, izuzev Rovinja, smanjen broj postelja, turista i noćenja (Tablica 1.). Vrijednosti regionalnoga faktora (Rfa), uvažavajući Feletarovu (1984) tipologiju⁷, pokazuju dva trenda razvoja turizma. Poreč i Umag imaju slab trend razvoja turizma, a Pula i Rovinj stagnirajući trend. Najveći pad broja postelja i turista zabilježio je Poreč, u kojem je 2009. godine bilo 60% manje postelja i 30% turista. Umag je zabilježio najveći pad broja noćenja, i to za 57%. Daljnjom usporedbom ostvarenih noćenja u razdoblju 2001.-2010. s godinom u kojem je taj pokazatelj imao najveću vrijednost u prethodnom razdoblju što je za Poreč, Rovinj i Umag 1986. godina, a za Pulu 1989., uočava se da sve četiri destinacije nisu ni približno dosegnule prijašnje najbolje rezultate (Slika 3.). Tako je Poreč ostvarivao prosječno 51% noćenja u odnosu na 1986., Rovinj 80%, Umag 40%, dok je Pula ostvarivala 57% noćenja iz 1989. godine.

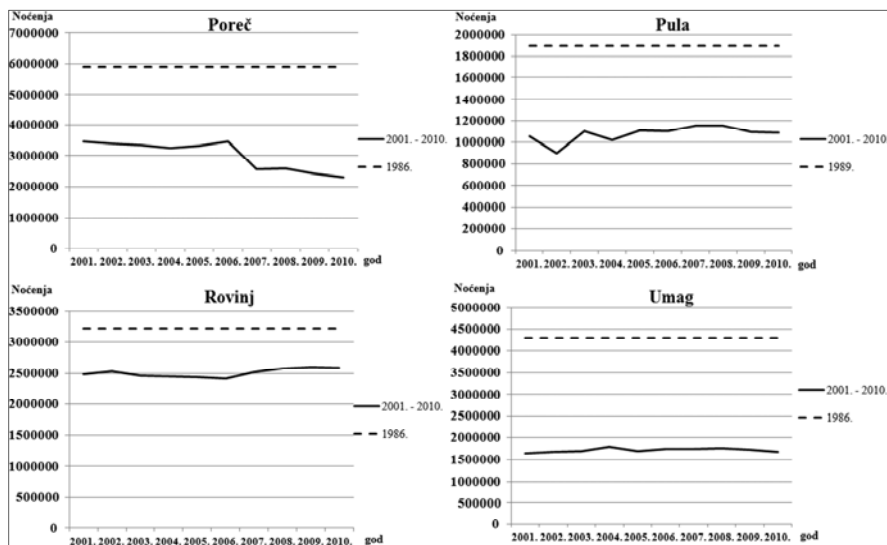
⁷ Prema vrijednosti regionalnog faktora (Rfa) izdvajaju se destinacije sa slabim trendom razvoja turizma (Rfa do 0,699), sa stagnirajućim trendom (0,700-1,300), s brzim trendom razvoja turizma (1,301-2,000) te s propulzivnim (više od 2,001)

Tablica 1.

Broj postelja, turista i noćenja u Poreču, Puli, Rovinju i Umagu 1989. i 2009. godine i regionalni faktor (Rfa)

Destinacija	Broj postelja		Broj turista		Broj noćenja		Rfa
	1989.	2009.	1989.	2009.	1989.	2009.	
Poreč	58 808	24 323	547 580	383 322	4 936 808	2 416 087	0,601
Pula	24 240	20 912	272 382	222 247	1 894 071	1 094 569	0,701
Rovinj	38 247	39 167	287 324	386 863	2 527 533	2 602 580	1,156
Umag	51 611	32 350	423 314	329 272	4 017 340	1 733 287	0,668
Istra	275 661	268 490	2 256 164	2 627 918	19 743 443	18 130 006	1,000

Izvor: Republički zavod za statistiku, 1990 i Državni zavod za statistiku, 2010

Izvor: Podaci o noćenjima: Republički zavod za statistiku 1987. i 1990. i Državni zavod za statistiku, 2002.-2011.

Slika 3. Kretanje ukupnog broja noćenja 2001.-2010. i usporedba sa 1986. i 1989. godinom

Prema navedenim kvantitativnim pokazateljima i trendovima razvoja turizma nakon Domovinskoga rata i poslijeratne obnove jasno proistječe da se četiri vodeće istarske destinacije nalaze u etapi stagnacije u životnom ciklusu destinacije. Poreč, Pula, Rovinj i Umag su netipični primjeri za stagnacijsku etapu, jer nije premašen kapacitet nosivosti atrakcijske osnove i smještajnih objekata, što je temeljna odrednica u koncepciji životnoga ciklusa destinacije kojom se tumačila stagnacija (Getz, 1992, Agarwal, 1997; Butler, 1997, 2004, 2006). Smanjen broja postelja, turista i noćenja u posljednjih deset godina, u odnosu na razdoblje do 1990., u ove četiri destinacije rezultat je isprepletanoga

djelovanja brojnih vanjskih i unutarnjih čimbenika. Među najvažnije vanjske čimbenika ubrajaju se razlozi izvan kontrole destinacije (ratovi, epidemije, potresi, klimatske ili političke promjene), pojava novih konkurentskih destinacija zasnovanih na jednoj ili više sličnih atrakcija te negativan publicitet i neuspjeh u promociji ugleda destinacije. Najvažniji unutarnji čimbenici stagnacije su zastarjelost proizvoda s obzirom na zahtjeve potražnje, zapuštenost atrakcijske osnove te zagušenje, dostizanje i premašivanje kapaciteta nosivosti (Manente i Pechlaner, 2006). Razlozi izvan kontrole ove četiri destinacije je agresija na Hrvatsku i njezine posljedice na turističku infrastrukturu, ali to nije mogao biti presudan uzrok stagnacije u ove četiri destinacije. U Istri nisu zabilježene izravne štete koje su pogodile smještajne objekte u dalmatinskim destinacijama, a niti je ratnim djelovanjima oštećena ili uništena atrakcijska osnova. Štoviše, pojedine ratom zahvaćene destinacije u Dalmaciji, poput Zadra, Šibenika i Dubrovnika u 2010. godini već su dosegle 90% prijeratnih turističkih posjeta. Za razdoblje 2001.-2010. ne postoji značajniji oblik negativnoga publiciteta koji bi utjecao na lošu percepciju istarskih destinacija. Nasuprot tome, u navedenom je razdoblju rastao međunarodni ugled Hrvatske kao turističke zemlje i ostvarena je društveno-gospodarska stabilnost. Zastarjelost turističkoga proizvoda također se ne može uzeti u obzir kao čimbenik stagnacije, jer bi to utjecalo i na druge hrvatske obalne destinacije sa sličnim obilježjima turizma koje ovom razdoblju bilježe rast prometa. Fizički kapacitet nosivosti smještajnih objekata i obale kao temeljne prirodne atrakcije nije dostignut i premašen ni u jednoj od ove četiri destinacije, nego naprotiv omogućuje novu afirmaciju i pozicioniranje u turističkoj ponudi. Naime, duljina, površina kupališnog dijela i pristupačnost obale još uvijek nije dovoljno iskorištena kao prostor rekreacije i turizma.

U istraživanju uzroka i razloga zbog kojih Poreč, Pula, Rovinj i Umag u posljednjih deset godina prolaze kroz etapu stagnacije u životnom ciklusu nametnula su se i izdvojila dva vanjska čimbenika. Prvi je pojava i jačanje konkurentskih destinacija u neposrednoj okolici koje svoj razvoj temelje na identičnoj atrakcijskoj osnovi, a drugi je djelomičan neuspjeh u promociji destinacije. Osim toga kao manje utjecajan, ali primjetan unutarnji čimbenik izdvaja se djelomična zapuštenost i propadanje atrakcijske osnove koja uključuje i degradaciju smještajnih objekata te neiskorišten turistički potencijal pojedinih dijelova priobalja. Ovaj je čimbenik s različitim intenzitetom utjecao na stagnacijske procese u Poreču, Puli, Rovinju i Umagu.

Ubrzan razvoj i afirmacija obližnjih konkurentskih destinacija čiji se turizam temeljio na sličnoj ponudi, a koje su se razvile unutar socioekonomskih regija Poreča, Pule, Rovinja i Umaga svakako su utjecali na pojavu stagnacijskih procesa. Obližnje destinacije potaknule su stagnaciju, jer imaju identičnu prirodnu atrakcijsku osnovu, ali velikim dijelom promoviraju antropogene atrakcije i iskorištavaju komunalnu infrastrukturu matičnih gradova kao svoju resursnu osnovu turizma. Na taj način sve četiri promatrane destinacije posjećuju „lažni izletnici“ kako ih naziva Russo (2006) koji iskorištavaju njihove resurse, no uglavnom povećavaju prihode susjednih općina u kojima odsjedaju. U razdoblju 1989.-2009. najveći je porast turističkih pokazatelja imala okolica Pule

i Poreča, ako se s pravom zanemari okolica Rovinja u kojoj je općina Bale zbog niske početne osnove ostvarila prividno najveće indekse (Tablica 2.). Najveći porast postelja u promatranom dvadesetogodišnjem razdoblju zabilježila je okolica Pule (70% više u odnosu na 1989.), dok je u istom razdoblju okolica Poreča imala najveće povećanje turista (173%) i noćenja (111%).

Tablica 2.

Broj postelja, turista i noćenja u susjednim destinacijama Poreča, Pule, Rovinja i Umaga 1989. i 2009.

Destinacija	Postelje			Turisti			Noćenja		
	1989.	2009.	Indeks 2009/1989	1989.	2009.	Indeks 2009/1989	1989.	2009.	Indeks 2009/1989
Funtana	15812	16770	106,1	68676	171691	250,0	710364	1334883	187,9
Tar-Vabriga	431	18204	4223,7	14121	179266	1269,5	137013	1399588	1021,5
Vrsar	19122	19663	102,8	111344	178582	160,4	1096824	1359751	124,0
Ukupno okolica Poreča	35365	54637	154,5	194141	529539	272,8	1944201	4094222	210,6
Fažana	5643	9880	175,1	33599	87981	261,9	280260	778328	277,7
Ližnjan	110	405	368,2	551	4173	757,4	7730	33910	438,7
Marčana	2439	4251	174,3	25555	22026	86,2	130835	155268	118,7
Medulin	24929	32904	132,0	181214	268298	148,1	1573531	1904054	121,0
Vodnjan	1456	11422	784,5	5285	23328	441,4	54912	215072	391,7
Ukupno okolica Pule	34577	58862	170,2	246204	405806	164,8	2047268	3086632	150,8
Bale	42	1450	3452,4	174	23479	13493,7	1474	133352	9046,9
Ukupno okolica Rovinja	42	1450	3452,4	174	23479	13493,7	1474	133352	9046,9
Brtonigla	-	5832	-	-	55844	-	-	482603	-
Buje	2182	1996	91,5	21795	30221	138,7	158596	150784	95,1
Novigrad	15327	11085	72,3	109447	140677	128,5	941849	747403	79,4
Ukupno okolica Umaga	17509	18913	108,0	131242	226742	172,8	1100445	1380790	125,5

Izvor: Republički zavod za statistiku, 1990 i Državni zavod za statistiku, 2010.

Upravno-teritorijalnom podjelom na manje općine i na tome utemeljenoj organizaciji lokalnih turističkih zajednica neprimodno su rascjepkane jedinstvene turističke mikroregije porečkog, pulskog i umaškog primorja. Porečko je primorje podijeljeno na četiri upravno-teritorijalne jedinice s vlastitim turističkim zajednicama, pulsko na šest, umaško na četiri i rovinjsko na dvije. Usitnjavanje turističke mikroregije porečkoga primorja odrazilo se i na gubitak vodeće pozicije Poreča po broju noćenja u Republici Hrvatskoj. Naime, kao posljedica stvaranja nove općine Funtana, nastale izdvajanjem iz općine Vrsar 2006. godine, dio smještajnih kapaciteta na jugu Poreča priključen je Funtani. Na taj je način, prema procjenama Turističke zajednice Grada Poreča, administrativnim prekrajanjem i pripajanjem izgubljeno oko 8 000 postelja.⁸ Slično tome, ali s

⁸ Prema rezultatima intervjua koji su s djelatnicima turističkih zajednica obavljani u svrhu ovoga istraživanja proistječe da je Funtani pripao hotel Delfin i kampovi Bijela uvala i Zelena laguna. Prema mrežnim stranicama Turističke zajednice Funtana ova tri smještajna objekta imaju oko 10 000 postelja.

daleko manje posljedica po turistički promet, je razgraničenje između Umaga (naselje Lovrečica) i općine Brtonigla (naselje Karigador). Na granici se nalazi kamp sa 6 180 postelja koji je većim dijelom pripao Brtonigli. U pulskoj okolici najveću ekspanziju ostvarile su općine Medulin i Fažana. U općini Fažana su, slabljenjem ili potpunim ukidanjem sigurnosnih mjera, uvedenih zbog rezidencijalne funkcije Brijuna za državne institucije, stvorene pretpostavke za intenziviranje gradnje turističkih kapaciteta, što je u konačnici rezultiralo utrostručenjem broja noćenja u odnosu na predratno razdoblje. Daljnji turistički razvoj Pule kao cjelovite destinacije u znatnoj mjeri ograničavaju političko-pravne inicijative i pokušaji izdvajanja Nacionalnog parka Brijuni s pripadajućim smještajnim objektima i njegovo pripajanje općini Fažana. Drugo ograničenje je lokacija županijskoga centra za gospodarenje otpadom Kaštijun, koju dio stručne javnosti osporava. Ovaj centar izaziva prijepore jer se nalazi na teritoriju Grada Pule, ali u neposrednoj blizini granice s općinom Medulin, njezinih kupališta i naselja. Rascjepkanost pulskog primorja još je izraženija od porečkog, jer su općina Fažana i Medulin najbliži prostor gravitacijskog utjecaja Pule i dio su suburbane zone grada s kojim tvore jedinstvenu socioekonomsku cjelinu. Nasuprot tome, Rovinj je jedina od četiri destinacije kojima najbliža okolica nije usporila razvoj turizma nakon 2000. godine. Razlozi za to leže u činjenici da tri okolne općine koje su nastale izdvajanjem iz nekadašnje općine Rovinj ne mogu smještajnim kapacitetima konkurirati Rovinju. Dvije općine u unutrašnjosti, Žminj i Kanfanar, tek su u posljednjih desetak godina započele turistički razvoj temeljen na ruralnoj atrakcijskoj osnovi s individualnim smještajnim kapacitetima. Općina Bale sa 6,5 kilometara obalne crte tek je u novije vrijeme intenzivirala turizam s ponudom smještaja u apartmanima i dva kampa, što nije dovoljno da se ugrozi pozicija Rovinja u ovom dijelu zapadnoga istarskog priobalja.

Neuspjeh u promociji ugleda destinacije kao drugi vanjski čimbenik koji je utjecao na stagnacijske procese u ovim istarskim destinacijama najvećim se dijelom odrazio na gubitak dijela turističkog tržišta. Ovaj gubitak nastao je kao posljedica izmijenjenih društveno-političkih i gospodarskih odnosa nakon razdruživanja bivših jugoslavenskih republika i nestanka socijalističkog modela upravljanja. Ratna i poratna zbivanja navedene su procese intenzivirale. U destinacijama Poreč, Pula, Rovinj i Umag gubitak tržišta bivše države rezultirao je smanjenjem udjela nekadašnjih domaćih gostiju⁹ (Tablica 3.). Udjel domaćih turista u razdoblju prije rata kretao se od polovice do četvrtine ukupnoga broja gostiju. Najveći udjel domaćih turista i noćenja 1989. godina zabilježila je Pula što se može protumačiti ulogom grada u tadašnjoj ponudi manifestacija od nacionalnog značaja poput domaćega filmskog festivala, ali i vojnopomorskom bazom s velikim brojem vojnika s prostora tadašnje države, koji su svoju vojnu obvezu djelomice ili u potpunosti ispunjavali u Puli. Prilikom posjeta rodbine i prijatelja dio njih se služio gradskim smještajnim kapacitetima. Broj domaćih turista u tom je razdoblju bio svakako veći, a odnosi se na one koji su u Puli

⁹ Zbog usporedbe s domaćim gostima iz 1989. godine, u 2009. zbrojeni su gosti iz država nastalih raspadom Jugoslavije, uključujući goste iz Republike Hrvatske.

neprijavljeni boravili kao gosti rodbine ili prijatelja. Točan broj ovakvih posjetitelja nije moguće niti grubo procijeniti. Nešto manje udjele domaćih turista i noćenja 1989. godine ostvario je Umag, ponajviše zbog brojnih radničkih odmarališta čiji su vlasnici bila tadašnja slovenska poduzeća i ustanove.

Tablica 3.

Udjeli (%) turista i noćenja s prostora država nastalih raspadom Jugoslavije 1989. i 2009.

Destinacija	1989.		2009.	
	Turisti	Noćenja	Turisti	Noćenja
Poreč	26,5	19,6	16,9	15,0
Pula	54,8	48,2	23,3	17,0
Rovinj	26,3	18,5	13,0	8,8
Umag	44,0	39,0	28,5	23,3

Izvor: Republički zavod za statistiku, 1990. i Turistička zajednica Istarske županije 2011.

Dvadeset godina kasnije, 2009. godine, udio gostiju s prostora bivše države drastično je opao što je najvećim dijelom pogodilo Pulu, ali i druge destinacije. Ovakvo smanjenje moglo se predvidjeti zbog opadanja standarda većeg dijela potencijalnih gostiju s prostora bivše države i relativno spore normalizacije političkih odnosa kao jedne od posljedica ratnih sukoba. Ova skupina turista, zbog inertnosti i propusta u promociji destinacija, nije u potpunosti zamijenjena turistima drugih europskih ili izvan europskih emitivnih regija. Izmijenjenoj situaciji najbolje se prilagodio Poreč koji je samo neznatno smanjio udjele u noćenju, što se može protumačiti stabiliziranim brojem slovenskih i privlačenjem domaćih, hrvatskih gostiju izvan glavne sezone, dok je Rovinj smanjenje nadomjestio na drugim tržištima, najviše talijanskom, njemačkom i austrijskom.

Djelomična zapuštenost i propadanje atrakcijske osnove koja u širem smislu uključuje i degradaciju smještajnih objekata najizrazitiji je unutarnji čimbenik stagnacije. On je utjecao na stagnacijske procese u sve četiri destinacije. Zapuštenost i propadanje atrakcijske osnove najuočljivije je na obali i moru koje su pogodni za kupanje i drugu priobalnu rekreaciju¹⁰ kao najvažnije aktivnosti ljetnog, odmorišnog turizma. Među ove četiri destinacije pulska kupališna obala ima najviše dijelova koji su izloženi zanemarivanju i zapuštenosti, a najdrastičniji primjeri su gradska kupališta Stoja i Valkane. Ova dva kupališta, izgrađena i uređena u doba austrijske i talijanske vladavine, nisu više desetljeća obnavljana pa na pojedinim dijelovima predstavljaju opasnost za turiste. Nasuprot tome, u Poreču, Rovinju i Umagu obala je izložena devastaciji, zbog pretjerane izgrađenosti i prenatrpanosti turističkim sadržajima, iako je gradnja provedena u skladu s prostornim planovima (Hrvatini, 2006). No već je Perković (1993) uočio

¹⁰ Prema rezultatima ankete koje je u 14 istarskih primorskih destinacija proveo Institut za turizam (2007) 96,4% anketiranih turista je kao aktivnost za vrijeme boravka u destinaciji navelo plivanje i kupanje.

zasićenost na prostoru Poreča, a slična pretjerana izgrađenost kasnije je utvrđena na sjevernom dijelu destinacije, u naselju Červar (Orlić, 2007). Osim pretjerane izgradnje, koja je samo djelomice uklopljena u krajolik zapadnoga istarskog priobalja (Iskra, 1991), neki dijelovi rovinjske, porečke i umaške obale slabo su pristupačni jer nemaju uređene prilaze u obliku cesta, staza ili šetnica, a pojedini segmenti nisu posve dostupni turistima.

Degradacija smještajnih objekata u ove četiri destinacije imala je dva oblika. U prvom, nešto blažem obliku, pojedinim hotelima ili kampovima smanjena je kategorija¹¹, a u drugom, težem obliku, pojedini smještajni objekti trajno su zatvoreni. Privremeno ili trajno zatvaranje objekata pogodilo je pulske kampove i pojedina umaška odmarališta. Iako nema vjerodostojnog kvantitativnog obrasca ili formule kojom bi se usporedile nekadašnja i današnja kategorizacija hotela može se zamijetiti da je manje hotela s pet zvjezdica u odnosu na nekadašnje s A kategorijom. Premda se Umag i Rovinj nastoje, ponajviše iz političkih razloga, promovirati kao destinacija četiri, odnosno pet zvjezdica za puno ostvarenje toga cilja potrebna je cjelovita uređenost i prilagođenost destinacije turizmu, pritom uvažavajući potrebe lokalnoga stanovništva (Uravić i Šugar, 2009). Ipak, smještajni kapaciteti Rovinja, Poreča i Umaga, a sudeći prema pokrenutim i djelomice dovršenim projektima, vjerojatno u skorij budućnosti i Pule, su ostvarili izvjestan napredak u podizanju kvalitete smještaja obnovom pojedinih hotela i kampova te gradnjom novih hotela. Obnovom i gradnjom smještajnih objekata stvoreni su uvjeti za prilagodbu svjetskim standardima prema kojim gospodarski i proizvodni prostor hotela zauzima 8-8,5% korisne površine¹². Na taj način je povećana površina soba i podignuta kvaliteta smještaja.

Uzimajući u obzir kvantitativne pokazatelje, broj postelja, turista i noćenja i regionalni faktor sve destinacije, izuzev Rovinja, doživjele su u posljednjih deset godina stagnaciju u životnom ciklusu. Striktno uspoređujući turistički promet na vrhuncu etape ekspanzije s današnjim prometom može se zaključiti da se nijedna destinacija nije približila rezultatima iz 1986., odnosno za Pulu, 1989. godine. Međutim, kvalitativnom analizom, prije svega smještajnih kapaciteta, te analizom rezultata proisteklih iz intervjua i terenskih istraživanja može se zaključiti da se Rovinj potpuno, a Poreč i Umag djelomično prilagodili nastalim promjenama na turističkom tržištu. Puli kao destinaciji tek predstoji redefiniranje statusa i pozicioniranje destinacije, u kojoj će se morati primjereno vrednovati atraktivna obilježja obale i iskoristiti potencijali za kulturni i manifestacijski turizam.

¹¹ Drastičan primjer degradacije je pulske hotel Riviera u užem gradskom središtu, otvoren u austrijsko doba koji je prema nekadašnjoj kategorizaciji bio hotel B kategorije, a danas je izgubio status hotela te je pretvoren u guest house.

¹² Gradnja hotela i drugih smještajnih objekata na hrvatskoj obali do 1990. godine odvijala se u netržišnim uvjetima, bez konkurencije i utjecaja profita što je za posljedicu imalo skupu izgradnju i neusklađenost prostorne strukture hotela u kojem je smještajni dio hotela imao niže udjele od u svijetu prihvaćenog standarda (Blažević, 1995). Kao rezultat nastojanja podizanja kvalitete hotelskog smještaja u destinacijama Umag i Rovinj otvoreni su prvi hoteli s pet zvjezdica u Istarskoj županiji.

Zato se na osnovi provedenih istraživanja i iznesenih rezultata može djelomično potvrditi prva hipoteza po kojoj su vodeće istarske turističke destinacije u stagnacijskoj etapi životnog ciklusa kao posljedica izmijenjenih društveno-gospodarskih i političkih okolnosti u odnosu na etapu razvoja 1981.-1990. Nadalje, uvažavajući činjenicu da nije došlo do premašivanja kapaciteta nosivosti smještajnih objekata i obale kao temeljne prirodne atrakcije što je glavni uzročnik stagnacije, može se zaključiti da je druga hipoteza u potpunosti potvrđena. Naime, kao glavni čimbenici stagnacije u ove četiri destinacije izdvojeni su pojava i jačanje konkurentskih destinacija u neposrednoj okolini, djelomičan neuspjeh u promociji te djelomična zapuštenost atrakcijske osnove.

Konačno, svrha ovoga istraživanja je predikcija sljedeće etape životnog ciklusa koja bi trebala obilježiti turistički razvoj ove četiri destinacije. U post-stagnacijskom razdoblju teoretski su moguća dva pravca razvoja turizma koja su potpuno suprotstavljena. Prema prvom bi se scenariju stagnacija ovih destinacija nastavljala u smjeru daljnjega smanjivanja broja postelja, turista i noćenja te zapuštanja atrakcijske osnove što bi u konačnici dovelo do etape propadanja u životnom ciklusu. Ulazak u ovu etapu moguć je nastavi li se opadanje broja turista i noćenja, što je sudeći prema dosadašnjim rezultatima i ugledu destinacija ipak manje vjerojatno. Znatno je vjerojatnije jačanje diversifikacije turističkih destinacija unutar istih mikroregija potaknut organizacijskom i prostornom rascjepkanošću. Ovakav način produbljivanja stagnacije najmanje je ostvariv u Rovinju i Umagu, a najviše u Puli i Poreču. Etapu propadanja karakterizirala bi daljnja devastacija obale, kao temeljne prirodne atrakcije i prenamjena smještajnih objekata u neturističke svrhe, što bi usmjerilo dio privatnoga sektora na gašenje turističke djelatnosti (Butler, 2006; Cooper, 2006). Drugi scenarij podrazumijeva prijelaz iz etape stagnacije u etapu obnove, što se postupno ostvaruje u destinacijama Rovinj, Poreč i Umag, a uz niz razvojnih mjera i postupaka i u Puli. Etapa obnove bi, uz već pokrenute projekte poboljšanja kvalitete smještajnih kapaciteta, obuhvatila revalorizaciju prirodne i kulturne atrakcijske osnove, te organizacijsko povezivanje sadašnje usitnjene mreže lokalnih turističkih zajednica. Gubitak dijela emitivnoga tržišta, posebice onog s prostora bivše države koji je djelomice uzrokovao stagnaciju, nadomjestio bi se, koristeći povoljan geografski položaj i poboljšanu cestovnu mrežu, iz drugih europskih regija. Bolje povezivanje s novim tržištima poboljšala bi pulska zračna luka i otvaranje novih linija u organizaciji niskobudžetnih zrakoplovnih kompanija. U ovoj etapi snažnu bi reafirmaciju trebao doživjeti manifestacijski turizam pri čemu bi se nužno morala uvažavati održivost u suglasju s lokalnim stanovništvom. To bi u konačnici rezultiralo porastom brojem turista i noćenja u sve četiri destinacije.

ZAKLJUČAK

Istarske destinacije Poreč, Pula, Rovinj i Umag turistički su razvoj započele u drugoj polovici 19. stoljeća kada su otvoreni prvi smještajni kapaciteti. Etapa otkrivanja i uključivanja u životnom ciklusu trajalo je sve šezdesetih godina 20. stoljeća. Sljedeća etapa ekspanzije svoj je vrhunac doživjela 1986., a u Puli 1989. godine, jer je izrazita vojnopomorska i industrijska funkcija grada usporavala turistički razvoj. Turizam se u sve četiri destinacije temeljio na prirodnim atrakcijama koje su pogodovale razvoju ljetnog, odmorišnog turizma s naglašenim vrednovanjem obale i mora te antropogenim atrakcijama koje su poticale kulturni i manifestacijski turizam. Etapu ekspanzije pratila je intenzivna izgradnja smještajnih kapaciteta u rubnim dijelovima destinacija i veliko povećanje broja turista i noćenja. Po broju noćenja, uz Dubrovnik, ove su četiri destinacije 1989. godine bile vodeće u Hrvatskoj.

Nova etapa u životnom ciklusu destinacije započela je nakon 2000. godine, čemu je prethodio prekid turističkoga razvoja zbog Domovinskog rata i poslijeratne obnove. Razdoblje 2001.-2010. obilježilo je značajno smanjenje broja postelja, turista i noćenja u odnosu na 1981.-1990. Broj noćenja 2001.-2010. opao je u usporedbi s vrhuncem etape ekspanzije u Rovinju za 20%, Poreču i Puli za 40% te Umagu za 60%. Regionalni faktor (R_{fa}) pokazao je da se Poreč i Umag imaju slab, a Pula i Rovinj stagnirajući trend razvoja turizma. Kvantitativni pokazatelji, dakle, nedvojbeno upućuju da se četiri vodeće istarske turističke destinacije nalaze u etapi stagnacije u životnom ciklusu. Etapu stagnaciju uzrokovalo je jačanje konkurentskih destinacija u neposrednoj okolini i neuspjeh u promociji destinacije kao vanjskih čimbenika te djelomična zapuštenost i propadanje atrakcijske osnove i smještajnih objekata, kao unutarnji čimbenik.

Razvoj destinacija u post-stagnacijskom razdoblju može se usmjeriti u dva suprotstavljena pravca. Prvi pravac razvoja manje je vjerojatan, a značio bi daljnje produbljivanje stagnacije te ulazak u etapu propadanja koju bi obilježavalo smanjivanje broja postelja, turista i noćenja te zapuštanje smještajnih kapaciteta i atrakcijske osnove. Propadanju destinacija znatno bi doprinijela organizacijska i institucionalna usitnjenost unutar pojedinih turističkih mikroregija istarskog priobalja. Drugi pravac razvoja koji je znatno vjerojatniji uključio bi već pokrenute i ostvarene investicije u poboljšanje i reafirmaciju atrakcijske osnove i smještajnih objekata u svakoj destinaciji. Ovi procesi već su započeti u Poreču, Rovinju i Umagu, a s nešto manjim intenzitetom i u Puli. Potpunom realizacijom razvojnih planova i projekata u turizmu iz etape stagnacije u životnom ciklusu destinacije ušlo bi se u obnovu koja bi u najpovoljnijem scenariju označena kao nova ekspanzija.

U daljnjim istraživanjima životnoga ciklusa destinacija hrvatskog dijela jadranskog primorja, osobito onih koja imaju obilježja stagnacijske ili post-stagnacijske etape, svakako bi se trebala provesti daljnja stručno-znanstvena analiza kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja koji ukazuju na određene tendencije u razvoju turizma. Ovo istraživanje zbog ograničenog vremena i sredstava nije moglo u potpunosti obuhvatiti sve razvojne aspekte odabranih

destinacija istarskog priobalja. Zato bi se kao novi impulsi i izazovi u istraživanju ove teme morali uključiti pokazatelji poput udjela investicija u turizam i ugostiteljstvo u ukupnim investicijama, udjela turizma i ugostiteljstva u lokalnom gospodarstvu, doprinosa prihodovnoj strani proračuna destinacija, doprinosa zapošljavanju i tome slično. Konačno, buduća istraživanja ove problematike morala bi uključiti prijedloge mjera za obnovu i repositioniranje turizma, utemeljene na sustavnom multidisciplinarnom pristupu korelativnih znanosti.

LITERATURA

- Agarwal, S., 1997: The resort cycle and seaside tourism: an assessment of its applicability and validity, *Tourism Management* 18 (2) 65-73
- Agarwal, S., 2002: Restructuring seaside tourism - The Resort lifecycle, *Annals of Tourism Research*, 29 (1), 25-55
- Aguiló, E., Alegre, J., Sard, M., 2005: The persistence of the sun and sand tourism model, *Tourism management* 26 (2), 219-231
- Andriotis, K. (2005). The Tourism Life Cycle - An Overview Of The Cretan Case. Izlaganje s konferencije *International Conference on Tourism Development and Planning*, A.T.E.I., Patras, 11-12 06. 2005, Patras
http://tour.teipat.gr/Files/Synedrio/Conference%20Articles/Andriotis_per%5B1%5D.pdf (10.6.2011.)
- Bertić, I., 1977: Rovinj - razvoj turizma i transformacija naselja pod njegovim utjecajem, *Hrvatski geografski glasnik* 39 (1), 89-118
- Bičanić, Z. i Baković, T., 2000: Temperatura, slanost in gostota morske vode v severnem Jadranu, *Geografski vestnik* 72 (1), 41-51
- Bilen, M., 2006: *Turizam i prostor - Ekonomsko-geografski aspekti turističke valorizacije prostora u turizmu*, Veleučilište u Karlovcu, Karlovac
- Blažević, B., 1995: Ekonomska opravdanost ulaganja u hotelske objekte, *Tourism andhospitality management* 1(1), 49-5
- Blažević, I., 1976: Opatija - razvoj turizma i njegov utjecaj na transformaciju naselja, *Radovi Instituta za geografiju Sveučilišta u Zagrebu* 13, 267-298
- Blažević, I., 1977: Pula - etape razvoja i funkcije, *Geografski horizont* 3-4, 1-9
- Blažević, I., 1984: *Turizam Istre*, Savez geografskih društava Hrvatske, Zagreb
- Blažević, I., 1987: *Povijest turizma Istre i Kvarnera*, Otakar Keršovani, Opatija
- Butler, R.W. 1993: Tourism - an evolutionary perspective, u: *Tourism and SustainableDevelopment: Monitoring, Planning, Managing*, (ur. Nelson, J., Butler, R., Wall, G.), Publication Series No. 37., The University of Waterloo, Department of Geography, Waterloo, 27-43
- Butler, R.W., 1997: Modelling tourism development: Evolution, growth and decline, u: *Tourism Development and Growth - The Challenge of Sustainability*, (ur. Wahab, S., Pigram, J.J.), Routledge, London, 99-113

Butler, R.W., 2004: The tourism area life cycle in the twenty-first century, u: *A companion to tourism* (ur. Lew, A., Hall, M., Williams, A.), Blackwell, Malden, 159-169

Butler, R.W., 2006: The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources, u: *The tourism area life cycle, Vol. 1, Applications and modifications*, (ur. Butler, R.W.), Channel view publications, Clevedon, 3-12

Cohen-Hatab, K., Shoval, N., 2004: The Decline of Israel's mediterranean resorts: Life cycle change versus national tourism master planning, *Tourism Geographies* 6 (1), 59-79

Cooper, C., 2006: The anatomy of rejuvenation stage of TALC, u: *The tourism area life cycle, Vol. 2, Conceptual and theoretical issues*, (ur. Butler, R.W.), Channel view publications, Clevedon, 183-200

Ćorak, S., 2006: The modification of the tourism area life cycle model for (re)inventing a destination: The case of the Opatija Riviera, Croatia, u: *The tourism area life cycle, Vol. 1, Applications and modifications*, (ur. Butler, R.W.), Channel view publications, Clevedon, 271-286

Državni zavod za statistiku, 2002: *Statističko izvješće 1163, Promet turista u primorskim gradovima i općinama u 2001.*, DZS, Zagreb

Državni zavod za statistiku, 2003: *Statističko izvješće 1196, Promet turista u primorskim gradovima i općinama u 2002.*, DZS, Zagreb

Državni zavod za statistiku, 2004: *Statističko izvješće 1229, Promet turista u primorskim gradovima i općinama u 2003.*, DZS, Zagreb

Državni zavod za statistiku, 2005: *Statističko izvješće 1265, Promet turista u primorskim gradovima i općinama u 2004.*, DZS, Zagreb

Državni zavod za statistiku, 2006: *Statističko izvješće 1294, Promet turista u primorskim gradovima i općinama u 2005.*, DZS, Zagreb

Državni zavod za statistiku, 2007: *Statističko izvješće 1326, Promet turista u primorskim gradovima i općinama u 2006.*, DZS, Zagreb

Državni zavod za statistiku, 2008: *Statističko izvješće 1354, Promet turista u primorskim gradovima i općinama u 2007.*, DZS, Zagreb

Državni zavod za statistiku, 2009: *Statističko izvješće 1381, Promet turista u primorskim gradovima i općinama u 2008.*, DZS, Zagreb

Državni zavod za statistiku, 2010: *Statističko izvješće 1409, Promet turista u primorskim gradovima i općinama u 2009.*, DZS, Zagreb

Državni zavod za statistiku, 2011: *Statističko izvješće 1437, Promet turista u primorskim gradovima i općinama u 2010.*, DZS, Zagreb

Faulkner, B., Tideswell, C., 2006: Rejuvenating a maturing destination: The case of the Gold Coast, Australia, u: *The tourism area life cycle, Vol. 1, Applications and modifications*, (ur. Butler, R.W.), Channel view publications, Clevedon, 306-335

Feletar, D., 1984: Lokacijski kvocijent i regionalni faktor kao pokazatelj prostorne distribucije i trenda razvoja industrije u SR Hrvatskoj, *Radovi Geografskog odjela PMF-a Sveučilišta u Zagrebu* 19, 39-49

Feletar, D., Malić, A., Stiperski, Z., 1994: Geographic aspects of industry-tourism relation (towns of Umag and Buje as research models), *Acta geographica croatica*, 29, Zagreb, 99-110.

Filipčić, A., 1998: Klimatska regionalizacija Hrvatske po W. Köppenu za standardno razdoblje 1961.-1990. u odnosu na razdoblje 1931.-1960., *Acta geographica croatica* 33, 1-15

Gale, T., 2005: Modernism, Post-modernism and the decline of british seaside resorts as long holiday destinations: A Case study of Rhyl, NorthWales, *Tourism Geographies* 7 (1), 86-112

Getz, D., 1992: Tourism planning and destination life cycle, *Annals of tourism research* 19 (4), 752-770

Glamuzina, N., 2011: Geografske specifičnosti turističkog razvoja srednjodalmatinskih otoka na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće, *Hrvatski geografski glasnik* 73 (1), 201-214

Hall, D., 2003: Rejuvenation, diversification and imagery: Sustainability conflicts for tourism policy in the Eastern Adriatic, *Journal of sustainable tourism* 11 (2/3), 280-294

Hitrec, T., 1995: Turistička destinacija: pojam, razvitak, koncept, *Turizam* 43 (3-4), 43-51

Hrvatini, D., 2006: Razvitak turističke izgradnje na priobalju Poreštine Od ušća rijeke Mirne do Linskoga zaljeva, *Prostor* 14-2(32), 228-236

Institut za turizam, 2007: *Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj-TOMAS ljeta 2007*, Institut za turizam, Zagreb

Iskra, B., 1991: Tipološka analiza i klasifikacija izgrađenih turističkih objekata zapadne obale Istre u kontekstu njihovih silueta i uklapanja u specifičan pejzaž, *Gospodarstvo Istre* 4, 74-89

Jurković, S., 1995: Mogućnosti kontrole i ograničenja "potrošnje" pejzaža uzrokovane turističkim korištenjem, *Prostor* 3-2(10), 245-260

Knowles, T., Curtis, S., 1999: The Market viability of european mass tourist destinations: A post-stagnation life-cycle analysis, *International journal of tourism research* 1, 87-96

Konzervatorski odjel u Puli, 2010: *Registrirani nepokretni spomenici Istre i Preventivnoregistrirani nepokretni spomenici Istre*, Konzervatorski odjel u Puli, Pula

Lagiewski, R.M., 2006: The application of TALC model: A literature survey, u: *The tourism area life cycle, Vol. 1, Applications and modifications*, (ur. Butler, R.W.), Channel view publications, Clevedon, 27-50

Logar, I., 2010: Sustainable tourism management in Crikvenica, Croatia: An assessment of policy instruments, *Tourism management* 31 (1), 125-135

Malcolm-Davies, J., 2006: The TALC and heritage sites, u: *The tourism area life cycle, Vol.1, Applications and modifications*, (ur. Butler, R.W.), Channel view publications, Clevedon, 162-180

Manente, M., Pechlaner, H., 2006: How to define , identify and monitor the decline of tourist destination: Towards an early warning system, u: *The tourism area life cycle, Vol. 2, Conceptual and theoretical issues*, (ur. Butler, R.W.), Channel view publications, Clevedon, 235-253

Mikačić, V., 2005: Konceptija turističke destinacije, u: *III. Hrvatski geografski kongres: zbornik radova* (ur. Toskić, A.), Zadar, 24-27. rujan 2003., Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 376-383

Ministarstvo turizma, 2003: *Strategija hrvatskog turizma do 2010. godine*, Ministarstvo turizma, Zagreb

Opačić, V.T., 2002: Turizam kao faktor preobrazbe općine Dobrinj, *Hrvatski geografski glasnik* 64 (1), 33-54

Orlić, I., 2007: Utjecaj masovnog turizma na domicilno stanovništvo Poreštine u doba socijalizma, *Etnološka tribina* 30 (37), 29-44

Pepeonik, Z., 1996: Turizam kao nositelj razvoja Hrvatske, u: *I. Hrvatski geografski kongres: Geografija u funkciji razvoja Hrvatske: zbornik radova* (ur. Pepeonik, Z.), Zagreb, 12. i 13. listopada 1995., Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 115 – 120

Perkovac, Ž., 1993: *Turizam i geoprostor Poreštine*, IKD Juraj Dobrila, Pazin

Priestley, G., Mundet, L., 1998: The post-stagnation phase of the resort cycle, *Annals of tourism research* 25 (1), 85-111

Republički zavod za statistiku, 1982: *Dokumentacija 476, Promet turista u primorskim općinama 1981.*, RZS, Zagreb

Republički zavod za statistiku, 1983: *Dokumentacija 514, Promet turista u primorskim općinama 1982.*, RZS, Zagreb

Republički zavod za statistiku, 1984: *Dokumentacija 556, Promet turista u primorskim općinama 1983.*, RZS, Zagreb

Republički zavod za statistiku, 1985: *Dokumentacija 593, Promet turista u primorskim općinama 1984.*, RZS, Zagreb

Republički zavod za statistiku, 1987: *Dokumentacija 624, Promet turista u primorskim općinama 1985.*, RZS, Zagreb

Republički zavod za statistiku, 1987: *Dokumentacija 661, Promet turista u primorskim općinama 1986.*, RZS, Zagreb

Republički zavod za statistiku, 1988: *Dokumentacija 695, Promet turista u primorskim općinama 1987.*, RZS, Zagreb

Republički zavod za statistiku, 1989: *Dokumentacija 734, Promet turista u primorskim općinama 1988.*, RZS, Zagreb

Republički zavod za statistiku, 1990: *Dokumentacija 775, Promet turista u primorskim općinama 1989.*, RZS, Zagreb

Republički zavod za statistiku, 1991: *Dokumentacija 812, Promet turista u primorskim općinama 1990.*, RZS, Zagreb

Russo, A.P., 2002: The “vicious circle” of tourism development in heritage cities, *Annals of Tourism Research*, 29 (1), 165-182

Russo, A.P., 2006: A Re-fundation of the TALC for heritage cities, u: *The tourism area life cycle, Vol. 1, Applications and modifications*, (ur. Butler, R.W.), Channel view publications, Clevedon, 139-161

Stansfield, C., 2006: The rejuvenation of Atlantic City: The resort cycle recycles, u: *The tourism area life cycle, Vol. 1, Applications and modifications*, (ur. Butler, R.W.), Channel view publications, Clevedon, 287-305

Turistička zajednica Istarske županije, 2011: *Dolasci i noćenja po zemljama i turističkim zajednicama 2001.- 2010*, TZ Istarske županije, Pula

Uravić, L., Šugar, V. 2009: Tourist destination - standards, stars and quality; from myths and delusions to the reality, *Ekonomska istraživanja* 22 (3), 111-126

Vojnović, N., 2002: Model geografskog istraživanja odnosa turizma i industrije na primjeru Pule, *Geoadria* 7 (1), 109-125

Vukonić, B., 1995: Smisao i objašnjenje pojma turistička destinacija, *Turizam* 43 (3-4), 66-71

Vukonić, B., 2005: *Povijest hrvatskog turizma*, Prometej, Zagreb

Zavod za prostorno uređenje Istarske županije, 2010: *Duljina obale Gradova/Općina Istarske županije*, Zavod za prostorno uređenje Istarske županije, Pula

Nikola Vojnović, MS

Assistant

Juraj Dobrila University of Pula

E-mail: nvojnov@unipu.hr

FEATURES OF A LIFECYCLE OF SELECTED TOURIST DESTINATIONS ALONG ISTRIAN COAST

Abstract

This paper studies the features of the following tourist destinations lifecycle: Poreč, Pula, Rovinj, and Umag. The aim was to determine and evaluate the current lifecycle phase of these destinations, and to make comparison with the previous expansion phase. The analysis of existing studies that deal with the same issue, accompanied by comparison and analysis of statistical indicators of tourist traffic for two periods (1981-1990 and 2001-2010), with regional factor (Rfa) taken into account, clearly shows that all four destinations are in the phase of stagnation. These destinations are at odds with the typical pattern of stagnation since the load capacity of attractiveness and accommodation has not been exceeded. The most important causes of stagnation are external factors, such as strengthening of the competitive destinations in the vicinity, and failing to promote the destination, which resulted in the loss of market share, while internal factor would be the partial decay of attractiveness and accommodation facilities. Further analysis based on the methods of field research and interviewing points to the processes of reaffirmation of given destinations, which implies reconstruction as the following lifecycle phase.

Keywords: tourist destination, Poreč, Pula, Rovinj, Umag, lifecycle, stagnation

JEL classification: L83

